

Beszámoló a Szakkönyvtári Seregszemle 2022 online konferenciáról

CZÁKNÉ Szomor Ildikó – HORVÁTH Eszter – PERJÉSI Vera – VARGA Tímea –
VILLÁM Judit

2022. március 29-én a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) Társadalomtudományi Szekciója közös szervezésében immár 7. alkalommal valósult meg a Szakkönyvtári Seregszemle. A szakmai konferencia – a tavalyi évhez hasonlóan – a pandémia miatt idén is az Országos Széchényi Könyvtár informatikai támogatásával, az online térben zajlott, így több mint 200 résztvevő hallhatta az előadásokat. A konferenciát *Kálmán Rita*, a KSH Könyvtár főigazgatója nyitotta meg köszöntőjével; a délelőtti szekciót *Villám Judit*, az MKE Társadalomtudományi Szekciójának elnöke, a délutáni szekciót *Gerencsér Judit*, a nemzeti könyvtár főigazgató-helyettese moderálta. Az eddigi nagy sikerű rendezvényekhez hasonlóan idén is sor került az egyes szakkönyvtárak, szakkönyvtártípusok helyzetének, eredményeinek bemutatására, valamint a szakkönyvtárügy aktuális kérdéseibe, a szakkönyv-

tárakat érintő új hazai és nemzetközi fejlesztésekbe, trendekbe is betekintést kaptunk.

Mit tud egy könyvrestaurátor? – A szakma jelene és jövője – *Érdi Marianne* (főrestaurátor, Országos Széchényi Könyvtár)

Érdi Marianne előadásában a restaurátorszakma alapvető fogalmaival, munkafolyamataival ismertette meg a hallgatóságot, emellett vázolta mindazokat a kihívásokat, melyekkel ma Magyarországon a szakembereknek szembe kell nézniük. A számos érdekes adalékkal szolgáló előadás azonban nem egyszerűen a jelenlegi helyzetről nyújtott átfogó képet, hanem az az örömteli fejlemény is kiderült belőle, hogy az évekkel ezelőtt megszűnt könyvrestaurátor-képzés az OSZK szakembereinek jóvoltából az idei évben akkreditált formában újraindulhat.

Érdi Marianne szerint a restaurálás fő célja könyvek esetében mindig az kell, hogy legyen, hogy a dokumentum betölthesse eredeti funkcióját, azaz könyvként továbbra is használható maradjon. Ehhez anyagainak, kémiai, fizikai állapotát stabilizálni kell, és az azt roncsoló folyamatokat meg kell állítani. Emellett lehetőség szerint a restaurálást az eredeti készítőtechnika és az eredeti anyagok megőrzése mellett kell végezni. Az állományvédelem egy restaurátor számára azt a feladatot jelenti, hogy a könyvek károsodását a megfelelő tárolási és kiállítási feltételek, tárolóeszközök biztosításával megelőzze, használatuk körülményeit és a digitalizálás folyamatát ellenőrizze, valamint figyelembe vegye, hogy az adott könyv anyaga milyen tárolási és kezelési módokat követel meg. A restaurálás és az állományvédelem alapelveivel a gyűjteménykezelőknek is tisztában kell lenniük, hogy a kötetek a használat során a lehető legzsakosabb bántásmódban részesüljenek.

Az előadás következő egységében a restaurálás technikai és módszertani részleteibe nyerhettünk betekintést, számba véve a könyveket alkotó alapvető anyagokat, melyek között a papír mellett találunk bőrt és pergament (kötések), textilt (oromszegő), fát (könyvtábla), fémet (csatok) vagy éppen viaszt (pecsétek). Ezután a restaurálás folyamatáról hangzottak el részletek: megismerhettük a konzerválási munka konkrét lépéseit az állapotfelméréstől kezdve az anyagvizsgálaton át a tisztításig és a javításig. Szó esett mindezek mellett az állagmegőrzést szolgáló fixálásról, a kötet részleges vagy teljes bontásának mikéntjéről, a lapok mosásáról (nedves tisztítás), valamint a papírlapok kiegészítésének alapjairól. Az előadó cellulózzal végzett kézi papíröntést és a restaurálás többi munkafolyamatát is fotókkal illusztrálta. A fűzést, az oromszegőket és a fémcsatok helyreállítását is bemutatta, végül arra is hozott példákat, hogy a restaurálás után milyen fizikai eszközökkel védhetjük meg a dokumentumokat és a töredékeket a további állagromlástól.

A prezentáció utolsó részében áttekintést kaptunk a könyv- és papírrestaurátor-képzés hazai történetéről. A könyvkötő előképzettségre épülő 2–3 éves képzést *Kastaly Beatrix* szakmai irányításával 1981 és 2011 között az OSZK szervezte, ebben az időszakban 178 jól képzett könyvrestaurátor végzett, akiknek arra is volt lehetőségük, hogy a Magyar Képzőművészeti Egyetem iparművészeti restaurátor képzésén papírbőr szakon tanuljanak tovább. Azóta azonban sem kézikönyvkötő-képzés, sem könyvrestaurátor-oktatás nem létezik, napjainkra így súlyos szakemberhiány

alakult ki. Ezért dolgozták ki az új felnőttképzési rendszerre szabott könyv- és papírrestaurátor-képzést; a remények szerint az első tanfolyam már idén elindulhat. A képzés megkezdéséhez a jelentkezőknek legalább egy évnyi könyvkötői vagy könyvrestauratóri gyakorlattal kell rendelkezniük, és a képzés három éve alatt 1100 órányi tananyagot kell elsajátítaniuk, mely 260 órányi kötészeti ismeretet is tartalmaz. Minderről áprilistól találunk bővebb információt a Könyvtári Intézet honlapján.

Könyvrestaurálás az Egyetemi Könyvtárban – Szalaváry Miklós (restaurátor, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár)

Szalaváry Miklós előadásában bemutatta a restaurálás munkafolyamatát, számos példával is szemléltetve az egyes lépéseket. További részletek hangzottak el többek között az egyes munkafolyamatok sorrendjéről: megtudhattuk például, hogy az anyagok kémiai károsodásának (pl. penészedés) helyrehozása elsőbbséget élvez a fizikai sérülésekhez (pl. szakadás) képest. Mindig arra kell törekedni, hogy a könyv története és a restaurálás ténye látható maradjon a kötetben; a műben található bejegyzéseket óvni kell, a kötéstáblában talált töredékeket megőrizni, ha pedig a lapokat papíröntéssel pótolják, a kiegészítésnek láthatónak kell lennie. A kötés esetében az eredeti kötéstechnikát kell alkalmazni akkor is, ha a restaurálás idején már egy másik, későbbi kötésben találtuk a kötetet. Az is fontos, hogy úgy kell restaurálni, hogy az eredeti állapot visszaállítható maradjon, ezért kerülni kell a műanyagok és a visszaoldhatatlan anyagok használatát. Az előadás második felében Szalaváry Miklós izgalmas és látványos példákat hozott a korábban részletezett munkafolyamatokra. Láthattunk többek között egy, az ókori Róma romjairól készült francia rézmetszet-gyűjteményt, melynek táblájából egy teljes pergamenoldal került elő, majd egy igen rossz állapotú XVI. századi kódexet, melyben az oldalak ázása következtében a tinta több helyen teljesen elfolyt, ráadásul a 1900-as években savas előzékkel kötötték át a kötetet. A restaurátor végezetül egy ősnymtatvány újrakötéséről és egy másik fertőtlenítéséről, végül pedig egy XVI. századi papírkódex megerősített gerincéből előkerült, egész oldallal összeilleszthető pergamencsikokról mutatott képeket.

Új utakon az Országos Könyvtári Statisztika – Nagy Andor (kutató-elemző informatikus könyvtáros, Országos Széchényi Könyvtár) – Békésiné Bognár Noémi Erika (kutató-elemző informatikus könyvtáros, Országos Széchényi Könyvtár)

Az előadás az Országos Könyvtári Statisztika fejlődéstörténetét foglalta össze az 1995-ös kezdetektől a 2020-as korszerű adatgyűjtési és elemzési rendszer bevezetéséig. Amikor a Könyvtári Intézet elődje, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1995-ben elkezdte az átfogó statisztikai adatgyűjtést, a munka papíralapon történt, következképpen a feldolgozás folyamata nehézkes és lassú volt. Javított a helyzeten, amikor 2008-ban a kulturális minisztérium bevezette a számítógépes statisztikai rendszert, ám a gyakran változó adatlap, annak eltérő értelmezése és az egységes struktúra hiánya továbbra is komoly kihívás elé állította a kollégákat, mivel az egyes intézményektől begyűjtött adatok kevésbé voltak összehasonlíthatók. Felmerült tehát az igény egy olyan egységes adatgyűjtő rendszer létrehozására, amely nemcsak az összehasonlíthatóságot, hanem az adatlapszintű ellenőrzést is lehetővé teszi.

A fejlesztések eredményeképpen 2020-ban jött létre a *KultStat*, teljes nevén a Kulturális Statisztikai Adatgyűjtő Rendszer, amely felhasználóbarát módon, ellenőrizhető formában bocsátotta az intézmények rendelkezésére a statisztikai adatlapot, a feldolgozók munkáját pedig jelentősen megkönnyítette, akik így pontosabb képet kaphattak az egyes adatszolgáltatók tevékenységéről. A rendszer kiépítése természetesen nem volt könnyű, hiszen Excel-alapú adatsorokból kellett egy egységes adatbázist alkotni. Ehhez mindenképp az adatelemeket kellett fix azonosítóval ellátni, ami nagyrészt manuális munka volt: a 2015–2020 közötti időszakra vonatkozóan 16 millió cellához kellett hozzányúlni. Második lépésben adattisztításra volt szükség, azaz az irreleváns sorokat törölni kellett, az adatelemek összefüggéseit felül kellett vizsgálni, a kiugró, extrém értékeket törölni vagy korrigálni kellett, illetve újra kellett gondolni az egyes intézményi besorolásokat is. A fejlesztők mindemellett több száz ellenőrző képletet is építettek a rendszerbe annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a ténylegesen vagy potenciálisan téves adatok beküldése. Végül készült egy kitöltési útmutató is, hogy ilyen módon is biztosítsák az egységességet. Ezen új statisztikai rendszerre épül a Könyvtári Intézet új adatvizualizációs szolgáltatása (<https://ki.oszk.hu/adatvizualizacio>), mely közérthető és látványos for-

mában mutatja be az országos könyvtári statisztika adatait, amelyeket a felhasználó 11 témakategóriában, különféle szűkítési lehetőségekkel böngészhet. Az adatvizualizációs eszközökkel megtekinthető statisztikai adatsorok között találjuk a könyvtárhasználati vagy éppen az állománnyal, a rendezvényekkel, az IT-ellátottsággal, a kutatómódszertannal, az akadálymentességgel kapcsolatos adatokat, de megtekinthetjük a hazai intézmények munkaügyi és pénzügyi statisztikáit is. Emellett az oldalon trendjelentéseket is olvashatunk a könyvtári statisztika vonatkozásában; ebből jelenleg 12 áll rendelkezésre. Az adatvizualizációs szolgáltatás mögött a *Microsoft Power Business Intelligence* rendszere fut, amely lehetővé teszi a közös munkavégzést és a publikus megosztást (pl. a jelentések egyszerű feltöltését a honlapra), illetve biztosítja az átjárhatóságot számos adatbázis- és fájlformátum között.

A Helikon Könyvtár mint élő Festetics-örökség a XXI. században – Kozma-Bognár József (könyvtáros, Helikon Könyvtár)

A Helikon Könyvtár különleges helyet foglal el a Festetics-örökségek sorában, azt a Festetics-intézmények ékkövének is nevezte az előadó. A műemlékkönyvtárak között is egyedi, mivel ez az egyetlen műemlékkönyvtár, amely a II. világháborút követően éppen megmaradt. (A gyűjtemény megmenekülése annak köszönhető, hogy miután a szovjet csapatok 1945. március 30-án megszállták Keszthelyt, a szovjet városparancsnok a Festetics család alkalmazottainak közbenjárására befalaztatta a könyvtárat és a mellette lévő néhány helyiséget, így a könyvtárterem és kincsei nem estek áldozatul a fosztogatásoknak.) A könyvtár egyedi és pótolhatatlan forrást kínál a magyarországi világi gyűjtemények megismeréséhez. Állományában több 500 évesnél és sok 400 évesnél is öregebb könyv van. A legrégebbi könyvük *Thuróczi János* latin nyelvű *Chronica Hungarorum (Magyarok Krónikája)* című műve 1488-ból. A könyvtár hivatalos neve 1948-tól Helikon Könyvtár, amelyet akkor kapott, amikor állami tulajdonba, az Országos Széchényi Könyvtár kezelésébe került, azonban sokszor emlegetik „kastélykönyvtárként”, „múzeumkönyvtárként” vagy „Festetics-könyvtárként” is. Kozma-Bognár József előadásában bemutatta, hogy milyen munka folyik a könyvtárban, hogyan próbálják a Festetics-örökséget a jövő, az utókor számára közvetíteni. Mondanivalóját három nagy téma köré

csoportosította. Először elsődleges feladatukról beszélt, azaz hogy miként lehet a könyvtárat megőrizni az utókor számára. Beszámolt arról, hogy 2020 szeptemberére sikerült egy korszerű tűzvédelmi rendszert kiépíteni a könyvtárban, amely minimálisra csökkentette a tűzkár esélyét. A megőrzés kapcsán szó esett a könyvek restaurálásáról is, amelyben szintén nagy eredményeket értek el. Úgy próbáltak a munkálatokra keretet teremteni, hogy 2018-tól gyűjtési akciót szerveztek, kihasználva azt, hogy a könyvtár egy múzeum részeként működik, amelynek évente több tízezres a látogatottsága. A gyűjtési kampány a mai napig tart. Ennek köszönhetően a legértékesebb könyveket sikerült restaurálni, közöttük a Thuróczi-krónikát is. A második nagy téma a könyvtári dokumentumok feldolgozását, katalogizálását, visszakereshetőségét érintette. Az online katalógus építése 2008 óta folyik. Jelenleg az állomány feldolgozottsága 95%-on áll, a könyvek tekintetében gyakorlatilag teljesnek mondható. A folyóiratok és a nagyon értékes térképgyűjtemény katalogizálása folyamatos, ezen kívül hátra van még az értékes metszetgyűjtemény feldolgozása. A katalógus mellett speciális adatbázisokat is szeretnének építeni, így például cikkadatbázist, továbbá tervezik a könyvtári anyagok digitalizálását is, amelyek azonban még hiányoznak a feltételei. Tevékenységeik harmadik nagy csoportját a könyvtár közkinccsé tételével, bemutatásával, népszerűsítésével kapcsolatos feladatok alkotják. Emellett speciális programokat is szerveznek a könyvtár népszerűsítésére. Ilyenek például az általános és középiskolás diákok számára indított múzeumpedagógiai foglalkozások, amelyeken a tanulók játékos formában ismerkedhetnek meg a könyvtárral. Kifejezetten nyári programként szerveződik az ún. *Hosszú lépés* program, melynek keretében a résztvevők előzetes regisztráció alapján betekintést nyerhetnek a könyvtár olyan részeibe is, ahová egyébként nem mehetnek be látogatók. Szerdánként tartják a *Könyvmoly* programot, amelyen valamilyen aktualitáshoz kapcsolódóan egy-egy ritka művet mint „meglepetéskönyvet” mutatnak be az érdeklődőknek, akik bele is lapozhatnak a kötetekbe. Emellett iskolákban és más könyvtárakban is tartanak bemutató előadásokat a Helikon Könyvtárról, és írásos anyagokat is készítenek a helyi lapba („a hónap könyve” címmel könyvismertetőt). A könyvtár kéthetente szerepel a Festetics Múzeum honlapján is, ahol képekkel illusztrált beszámolókat, könyvismertetőket tesznek közzé.

Egy műemlékkönyvtár lehetőségei – Németh Gábor (osztályvezető, Országos Széchényi Könyvtár Ciszterci Műemlékkönyvtár)

Németh Gábor „Magyarország legszebb könyvtárából” üdvözölte a hallgatóságot. A műemlékkönyvtárak azonosítása kapcsán két könyvet említett: *Illés György Mesélő könyvtárak* (Budapest: Móra, 1984) című munkáját és *Keresztury Dezső Híres magyar könyvtárak* (Budapest: RTV-Minerva, 1982 [!1983]) című kötetét. A műemlékkönyvtár egy eredeti helyen megőrzött történeti, művelődéstörténeti jelentőségű könyvtár, amely lényeges részében vagy egészében eredeti elrendezésben maradt fenn. A II. világháború után elhagyott kastélyok, kúriák, államosított intézmények (iskolák), felosztott szerzetesrendek könyvállományából kb. 1 636 000 kötetet gyűjtöttek be. Az Országos Könyvtári Központ és a Népkönyvtári Központ jelentős tevékenységet fejtett ki ezen a téren, de a teljes feldolgozással még az 1970-es években sem végeztek. Ám kevés könyvtár maradhatott az eredeti helyén – azokból lettek műemlékkönyvtárak, amelyekkel mégis ez történt.

Az Országos Széchényi Könyvtár Ciszterci Műemlékkönyvtár a ciszterci rend gyűjteménye. Az állomány nagyarányú növekedésére a XIX. században került sor, amikor a ciszterciek felvállalták a tanítás feladatát. Az apátok, felismerve, hogy működésükhöz és tudományos munkásságukhoz szükségük van széles körű ismeretekre, nagy gondot fordítottak a könyvgyűjtemény fejlesztésére. Ekkor került a könyvtár állományába több tudományos értékű magángyűjtemény, például *Hoffmann József* székesfehérvári orvos és *Fejér György* történettudós hagyatéka. A könyvtár állományát 1857-ben költöztették a pazar berendezésű nagyterembe. 1950-ben többek között a ciszterci rend működését is betiltották Magyarországon, döntés született azonban arról, hogy a könyvtárat eredeti helyén, érintetlenül kell megőrizni. 1953-ban az intézmény felügyeletét az Országos Széchényi Könyvtár vette át, és Zirc leghíresebb szülöttéről, *Reguly Antal*ról nevezték el. 1989-től élnek újra ciszterci szerzetesek az apátság falai között; a tulajdonjog 1993-ban ismét a ciszterciekre szállt, azonban a műemlékkönyvtár gondozását, működtetését egy, az OSZK-val akkor kötött megállapodás értelmében továbbra is a nemzeti könyvtár látja el. A Ciszterci Műemlékkönyvtár feladatkörét illetően felmerült a közkönyvtári funkció gondolata is, de az állomány jellege ezt nem tette volna lehetővé. A könyvtár tudományos minősítést is kapott. Három

fő feladata van: a tudományos kutatások támogatása, helytörténeti dokumentumok gyűjtése, valamint a turisztikai igények kiszolgálása.

A keszthelyi Helikon Könyvtár 1973-ban kivált az OSZK keretei közül, a gyöngyösi Bajza József Műemlékkönyvtár pedig 1953 és 1985 között működött az OSZK szervezetén belül. Az előadó összehasonlította a keszthelyi, a gyöngyösi és a zirci műemlékkönyvtárak látogatottsági adatait is. A látogatók száma folyamatosan nőtt mindhárom könyvtárban, Zirc esetében a „csúcsov” 1984 volt, amikor 89 453 fő kereste fel az intézményt.

Németh Gábor kitért a zirci könyvtár termeire, műemlék bútorzatára is, emellett az 1966-os gombás fertőzés történetét elevenítette fel. A kisteremből induló fertőzés elérte a nagytermet is, így azt is fertőtleníteni kellett. Az olvasóteremben a '80-as évek második felében adódott lehetőség a barokk bútorzat felállítására, de komoly hibákat vétettek, így később teljesen le kellett cserélni a bútorokat. Azóta a klímát és a világítást is korszerűsítették ebben a teremben. Ezután a könyvtár mostani megújulási, illetve felújítási terveiről hallottunk. 2020–2021-ben a kutatószobákat, a védett örökséghez tartozó barokk termet és a műemlék folyosót újították fel. 2022-ben a belső galéria, 2023-ban a kisterem, majd az irodák és a nagyterem felújítása következik. 2023-ra a kiállítás megújítását és informatikai fejlesztéseket is terveznek, de a számos infotechnikai újításnak köszönhetően a látogatók már most is a korábbinál 20–25%-kal több időt töltenek a könyvtár területén.

A könyvtári állomány kapcsán az előadó érintette a revízióval kapcsolatos feladatokat és a digitalizálással összefüggő kérdéseket, valamint elmondta, hogy terveik szerint minden kötet RFID-címkét kap majd. Zárógondolatként megfogalmazta, hogy a műemlékkönyvtárak a kulturális emlékezet fontos elemei.

Középkori könyvtár Gyöngyösön – Fáy Zoltán (könyvtárvezető, Gyöngyösi Ferences Könyvtár)

Az előadásból Magyarország egyetlen, a középkor óta megszakítások nélkül ugyanabban a városban működő könyvtárával, a Gyöngyösi Ferences Könyvtárral ismerkedhettünk meg. Állománya ma mintegy 20 000 kötet, amelyből 217 ősnymtatvány, 1042 antikva, 268 RMK-kötet, 5 középkori és 160 újkori kézirat. Műemlékkönyvtár, amely a történelem során kialakult értékes állományát a maga integritásában őrzi több száz éve. A könyvtár kutatók számára en-

gedéllyel látogatható; a turisták belépővel tekinthetik meg a gyűjteményt és a kiállítást.

A könyvtár alapításának pontos ideje ismeretlen, de feltételezhetően azonos a kolostoréval, amelynek építését *Károly Róbert* uralkodása alatt, *Szécsényi Tamás*nak (†1354) vagy valamelyik leszármazottjának köszönhetik a ferencesek. A II. világháborút többé-kevésbé szerencsésen úszta meg a kolostor, épen vésztele át a világegést az évszázados könyvtár is. Az, hogy a könyvtár az államosítást követően egyben maradt, a helyi magyar- és történelemtanárok „könyvmentő” munkájának volt köszönhető, akik elrejtették a könyvtár és levéltár néhány értékesebb darabját és a hittudományi főiskola tankönyveit. A rendház elvételekor az államosítók már csak a Gyöngyösi Ferences Könyvtár állományának egy részét találták helyben. A szerzetesek elhurcolása után az épület egy évre őrízetlenül maradt. A könyvtárat 1951 áprilisának végén a Szent Bertalan-templom melletti volt gimnázium épületének földszinti termeibe szállították, majd 1958-ban az Orczy-kastélyba költöztették. Az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonába került könyveket 1979-ben szállították vissza a kolostorba. A gyűjtemény eredeti tulajdonosaihoz 1996. december 18-án került vissza.

A könyvtárvezető elmondta, hogy ferences könyvtárak kötetei a gyöngyösi könyvtáron kívül még három helyszínen, illetve gyűjteményben érhetők el: Szécsényben (Magyar Ferences Könyvtárak Szécsényi Műemlékkönyvtára), Szombathelyen (szombathelyi mariánus ferences rendtartomány könyvtára) és Budapesten (Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár központi gyűjteményei). Feltette azt a kérdést, hogyan lehetséges, hogy a ferenceseknek ilyen nagy és értékes könyvállományuk van, tekintettel arra, hogy ők egy kolduló rend, és szegénységben folytatják életüket. Magához a szerzetesi élethez is szükség volt könyvekre, de hosszú ideig nagy tiltás uralkodott ebben a tekintetben. A valóságban voltak persze könyvgyűjtők, bibliofilek is a szerzetesek között, ám a rend könyveiben nem *ex libris* szerepel, hanem *ad usum*, azaz a könyvet valaki csak használatra kapta, nem pedig a tulajdonát képezte. A gyöngyösi ferences gyűjtemény bibliofil értéke éppen abban rejlik, hogy 80–90%-a használatban volt. Sok kötetben találunk bejegyzéseket is. Ha már nem volt szükségük rá, az adott művet visszaadták a könyvtárnak, de előfordult az is, hogy továbbvitték magukkal az országban. A könyvtár legrégebbi katalógusa az 1613–1620 körüli évekből származik: ebben 239 könyvet soroltak fel, valamint további 32 kötetet különféle szerzetesek

celláiban. A könyvtári állomány fő profilját a különböző liturgikus könyvek, homíliás kötetek, gyóntatási segédkönyvek jelentik, de találunk sok egyéb művet is, így például teológiai könyveket, világi témájú kiadványokat, tankönyveket is.

A könyvtár jövőképe nem határozott körvonalai, de a digitalizálási tevékenység és a könyvtár katalógusának hozzáférhetővé tétele (jelenleg digitális formában léteznek a cédulák) is elhangzott a tervek között. Szintén célkitűzéseként fogalmazódott meg az a törekvés, hogy életszerűbbé tegyék a gyűjteményt, és ezáltal közelebb hozzák a ferences rend történetét is a mai befogadókhöz.

Tömegtermelés vagy állományvédelem? Új digitalizálási gyakorlat az OSZK-ban – Mészáros Tamás (főosztályvezető, Országos Széchényi Könyvtár)

Az előadás azt a kérdést igyekezett megválaszolni, hogyan tudja feloldani az OSZK a kettősséget, mely szerint a tömeges digitalizálás a feladata, de az állományvédelmet is biztosítani kell. A digitalizálás után is kettős feladattal kell szembenézni: a megőréssel és a szolgáltatással. Az OSZK gyűjteménye a kulturális örökség része, dokumentumai muzeális védelem alatt állnak, a hozzáférést viszont eközben is biztosítani kell.

A 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet meghatározza a nemzeti könyvtár feladatait, ennek értelmében a nemzeti könyvtár a központi szolgáltatások keretében:

- a hozzáférhetőség széles körű biztosítása és a hosszú távú megőrzés érdekében digitalizálási terv alapján digitalizálja a gyűjteményében lévő könyvtári dokumentumokat,
- a könyvtárak országos elektronikus tartalomkezelési és elektronikus dokumentumszolgáltatási kompetenciaközpontjaként működik,
- koordinálja a könyvtári dokumentumok digitalizálását, működteti a könyvtárak által megküldött elektronikus (digitalizált) dokumentumok nyilvántartását, gondoskodik a dokumentumok hosszú távú archiválásáról, a dokumentumokat a megküldő könyvtár által meghatározott korlátozások figyelembevételével szolgáltatja.

A digitalizálási célok kitűzésekor figyelembe kell venni a tömeges digitalizálás és a műtárgy-digitalizálás szempontjait, valamint az állományvédelmi és szolgáltatási szempontokat is. Minőségi és mennyiségi növekedést kell felmutatni, továbbá a felhasználók szélesebb körének elérésével a digitális objektumok

folyamatos hozzáférhetőségét is biztosítani kell. Az idő, a mennyiség, a minőség és az állományvédelmi szempontok betartása mind-mind a megoldandó feladatok közé tartozik. A nemzeti könyvtár sokféle dokumentummal rendelkezik (könyv, régi nyomtatvány, periodika, plakát, fotó, videokazetta, hanglez, mikrofilm, térkép stb.). A dokumentumtípusok szerinti megoszlásban a kisnyomtatványok adják a legtöbb tételt, az előállított digitális objektumok darabszáma szerint pedig a könyvek és az időszakos kiadványok a nagyobb terjedelműek. A digitalizáló eszközök kiválasztásánál állomány- vagy műtárgyvédelmi és termelékenységi szempontokat is figyelembe kellett venni, valamint azt, hogy az adott gép a meglévő eszközparkhoz is integrálható és jól karbantartható legyen. Az eszközök élettartamát, avulását is tekintetbe vették. A munkafolyamatokhoz szükséges szoftverek és a szakértelem is fontos szempontot képeznek, a digitalizáló kollégák számára ezért folyamatosan képzéseket tartanak.

A digitalizáló központot 2022 februárjában adták át az OSZK 8. emeletén, mintegy 1000 négyzetméteren. (Klimatizált raktár is szolgálja a folyamatos üzemet.) A beszerzett eszközpark összetétele: fotóállomások, felsőkamerás szkennerek, robotszkennerek, síkgyas és lapadagolós szkennerek, mikrofilmszkennerek és plakátszkennerek.

A digitalizálási projektek tervezése a következőképpen zajlik: a gyűjteményrész, dokumentumok, példányok kiválasztása után – elsősorban az 1850 előtti dokumentumokon – a restaurátorműhely állományvédelmi felmérést végez, a dokumentumokról adatlapot töltenek ki. Ezután rögzítik a digitalizálási elveket, melyekbe minőségirányítási és állományvédelmi feladatokat is beépítenek. Meg kell határozni azt is, hogy a digitalizálási tartalomszolgáltatást milyen céllal végzik, és milyen igényeket szeretnének kielégíteni. Az OSZK legfontosabb célja, hogy több csatornán keresztül, minél szélesebb társadalmi kör számára tegye elérhetővé a magyar kultúra emlékeit, és a digitális objektumok közzétételét folyamatosan biztosítsa. A tartalomszolgáltatásban vannak szabadon publikálható dokumentumok és olyanok is, amelyeket szerzői jogi védelem miatt nem tudnak szolgáltatni.

Végül a digitális technika segítségével megvalósított projektek példájaként a Ferenc pápának ajándékozott, az OSZK által készített Pray-kódex-díszmásolatot említette meg az előadó.

Ahol a bölcsészettudományi kutatások és a közgyűjtemények találkoznak: a mesterséges intelligencia – Maróthy Szilvia (fiatal kutató, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet)

Az előadás megismertette a hallgatóságot a mesterséges intelligencia alkalmazásával a bölcsészettudományi kutatásokban. A mesterséges intelligencia az 1950-es években merült fel először: *Alan Turing* ekkor vetette fel, hogy képes-e egy gép válaszolni a kérdéseinkre. 1955-ben a Dartmouth Egyetem mesterséges intelligenciával foglalkozó kutatói projektje workshopjának anyagában használták először a mesterséges intelligencia fogalmát és alapszemponjtait. Ma már a mesterséges intelligencia átszövi a mindennapjainkat: jelen van a telefonos applikációkban (kamerafunkciók), a webes szolgáltatásokban (fordító, képfelismerő, kereső) és az ajánlórendszerekben (reklámok).

Hol kaphat szerepet a mesterséges intelligencia a bölcsészettudományban? A számítógépes nyelvészeti és nyelvtechnológiai kutatásban (NLP eszközök), stilometriai, témamodellezéses vizsgálatokban, OCR- és HTR-technológiákban (*Transkribus*, *Abbyy*), képmanipulációs, képjavítási eszközök alkalmazásakor (az előadó példaként az Ómagyar Mária-siralom elkopott eredetijének rekonstruálását említette), műalkotások elemzésekor és létrehozásakor (pl. generált audio és/vagy vizuális alkotások).

A *big data*-kutatások (makroanalízis) és a mesterséges intelligencia kapcsolatát a nagy adatmennyiség, a gyorsaság, a változatosság és a sokféleség jellemzi. A nagy adatmennyiség a digitális tartalmak által születik meg, ide tartozik a *born digital*-kezelés, a webarchiválás, a kutatási adatrepozitóriumok, valamint a nyílt, kapcsolt adatok témája. Ami az adatelőállításban és a tudásmegosztásban játszott szerepköröket illeti: a közgyűjtemény feldolgoz, megőrzi, szolgáltat; a kutatási intézmény a történeti dokumentumokat tárja fel, elemzi, értelmezi, valamint narratív bemutatásukat végzi el; a profitorientált szereplők pedig a kulturális örökséget pénzért szolgáltatják. Mindebben léptékváltás szükséges, és a határokat is át kell lépni. Lehetséges a szöveggondozás közgyűjteményekben? Vagy a dokumentumdigitalizálás, bibliográfiakészítés kutatóintézetekben? A cél az, hogy legyenek az intézmények és tartalmaik nyitottak a nyilvánosság felé, továbbá rendezzenek versenyeket, workshopokat a tartalmaik megismerésére, megismertetésére. Fontos a szerepkörök átgondolása:

legyenek közös (közgyűjteményi és kutatási) projektek, ezek alkossanak ökoszisztémát! Nem az a fő kérdés, mit és hogyan digitalizáljunk – az a kérdés, mit kezdünk a digitális tartalmakkal. A legfontosabb mindeközben a teljesség, a hitelesség és a pontosság szavatolása.

A born digital irodalmi hagyatékok és e-mailek archiválása a közgyűjteményekben – Szűcs Kata Ágnes (digitális tartalomfejlesztő, Országos Széchényi Könyvtár Digitális Bölcsészeti Központ) – Kalcsó Gyula (digitális tartalomfejlesztő, Országos Széchényi Könyvtár Digitális Bölcsészeti Központ)

Az előadást a fogalmak pontosításával kezdte Kalcsó Gyula. Mi is a „*born digital*”? Olyan digitális objektum, melynek nincs analóg előzménye, és nem is készíthető róla pontos analóg másolat, ilyenek például a *.pdf* fájlok. Az „objektum” lehet egy vagy több fájl és/vagy könyvtár együttese. „Born digital” írói hagyatékok Magyarországon nem léteznek, a legjobb példa rá az Egyesült Államokban található *Salman Rushdie*-archívum (Atlanta, Georgia). Az író eszközei (számítógép, laptop, egyéb adathordozók) bekerültek a könyvtárba, ott az azokon lévő adatokat dolgozták fel. A megőrzés is kérdéseket vet fel: bitszintű másolat és/vagy emuláció készüljön? Ehhez kapcsolódóan kiemelhető a FRED (*Forensic Recovery of Evidence Device*) megközelítése, melynek értelmében a tartalom nem változhat a hordozón (ún. „lemezkép”). Az előadó bemutatta az OAIS (*Open Archival Information System*) Referenciamodellt, amely egy magas szintű elméleti modell a digitális környezetben keletkező adat/információ hosszú távú megőrzésére. A folyamat résztvevői: az adat létrehozója, az archiváló munkatársak és a felhasználók. A digitális megőrzés különféle információs csomagokat ír elő, ezek: *Submission Information Package* (SIP) = átadás/átvétel; *Archival Information Package* (AIP) = megőrzés, adminisztráció; *Dissemination Information Package* (DIP) = szolgáltatás. A modell előírja azt is, hogy az információs csomagoknak milyen típusú metaadatokat kell tartalmazniuk (más és más a *Dublin Core*, a METS és a PREMIS szerepe). A metaadatfájlokhoz *Bagit*-csomagszerkezetet használnak annak érdekében, hogy az eredmény hosszú távon is értelmezhető legyen. A digitális archiválásnak sosincs vége – a hordozó 5-10 év múlva elavul, továbbá nem lehet pontos mintát adni az írói feldol-

gozáshoz, így mindig különböző, változó csomagokat lehet/kell előállítani.

Ezután Szűcs Kata folytatta az előadást az e-mail-archiválás nehézségeivel, kitérve a gyakorlati tapasztalatokra, a szabványokra, a metaadatokra és a hosszú távú megőrzésre. Elmondta azt is, hogy a PIM Adattár munkatársaival közösen vettek részt egy hangoskönyvprojektben. A gyakorlati lépéseket az intézmény igényeire szabva alakították ki: válogatás, rendszerezés, exportálás, konverzió, csomagolás. Az előadó elméleti kérésekre is kitért: az *Internet Engineering Task Force* (IETF) szabvány megszájba, hogy mi legyen az e-mailben, a *Request for Comments* (RFC) pedig a hozzáférési protokollt biztosítja. A szabványos formátumok: *.eml* vagy *.mbox* (egyszerű szövegforma vagy a teljes mappa üzeneteinek tárolása). Szűcs Kata azt is részletezte, milyen (különböző) formában exportálja a program a leveleket, és hogyan haladnak a konvertálások.

Az e-mail sokat fejlődött a megjelenése óta: már nem egyszerű szöveges üzenet, hanem mellékletei is vannak, és naptárral van összekötve. Alkotórészei: a fejléc és a szöveg (*Header, Body*). A hosszú távú megőrzéshez és az információk kinyeréséhez a háttérben megbúvó rengeteg metaadatot is szükséges archiválni. A csomagolás a *MailBag* segítségével a legoptimálisabb. A csatolmányoknak különféle típusú kiterjesztésük lehet, ez a megőrzésben még nagyobb gondot okoz. Nagyon oda kell figyelni az e-mailek formátumára, belső felépítésére és arra, hogy a megőrzés milyen problémákba ütközik. Minden intézménynek a saját igényeire kell szabnia a folyamatot.

A kutatási adatok minőségközpontú kezelése – Koltay Tibor (ny. főiskolai tanár, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem)

Koltay Tibor előadása egy kurrens és nagyon fontos témát mutatott be. Az adatokhoz való nyílt hozzáférés számos területen, így az oktatásban is nagy jelentőségre tett szert. A tudományban a dokumentumközpontú szemléletet felváltja vagy legalábbis kiegészíti az adatközpontú gondolkodás.

A kutatási adatok minősége egyaránt fontos a nemzetközi és a nemzeti szervezetek, a kutatók, a kutatást finanszírozó szervek, a tudományos kiadók, a könyvtárak és az üzleti szféra számára. Az adatminőség kérdésének megismeréséhez az adatok ökológiájának ismerete szükséges. Az ökológiai elvek magukba foglalják az adatok újrafelhasználását és az ezt elő-

segítő szolgáltatásokat. Az intézmények célja, hogy hozzáférhető, újrafelhasználható, jól dokumentált és jó minőségű adatokat szolgáltatassanak. Az adatok újrafelhasználása legalább annyira fontos, mint az adatokhoz való nyílt hozzáférés. Az adatok minőségének biztosítása része az adatműveltségnek, utóbbi pedig szorosan kapcsolódik az információs műveltséghez, amely az adatok megkereséséhez, elemzéséhez, szervezéséhez, bemutatásához és értékeléséhez szükséges kompetenciák együttese. Az adatminőségnek számos jellemzője van: *Wang és Strong* 179 minőségi jellemzőt sorolt fel az 1996-ban megjelent *Beyond accuracy: What data quality means to data consumers* című tanulmányukban.

Az adatok belső lényegéből fakadó minőségi jellemző a pontosság, az objektivitás és a hihetőség, függetlenül attól, hogy használják-e őket. Kontextuális (rendszerfüggő) jellemző az adatok mennyisége, relevanciája és időszerűsége – érvényessége és elavulása. Egyéb minőségi tényezők az adatszabványok, melyeknek az adatok minőségére gyakorolt hatása az adatok típusától – és a minőséggel kapcsolatos szemlélettől – függően más és más. Koncentrálnak a specifikációknak való megfelelésre vagy az adatok használatra való alkalmasságára is.

Az adatok hitelességét az eredetiség adja: ez magába foglalja az adatállományt, a műszerek megbízhatóságát, a kutatás mögött álló elmélet helyességét, az adatok pontosságát és a metaadatokat. Az adatok gondozása (*data curation*) nagyon fontos feladat: része a kutatási adatok kezelése, az adatrepozitóriumok hozzáférhetőségének biztosítása és a technikai infrastruktúra megteremtése – mindebben nagy szerepük van a könyvtárosoknak. A legfontosabb minőségi jellemzők egyike a bizalom. A bizalom vonatkozhat magára az adatállományra, vagy kiterjedhet valamely repozitóriumban elhelyezett példányra is. A bizalom további összetevője az érthetőség, azaz hogy elegendő kontextus áll-e rendelkezésre az adatok eredetéről. A következő a használhatóság, ami azt jelenti, hogy az adatok megtalálhatók, hozzáférhetők és használható formátumban vannak. Nagyon fontos továbbá, hogy az adatoknak bitek szintjén azonosnak kell lenniük egy korábbi, elfogadott és ellenőrzött állapottal. Azt is tudni kell, hogy a bizalom megítélése szubjektív, hiszen mértékét befolyásolja az adott szakterületen kialakult gyakorlat, valamint az adatok létrehozóinak jó hírneve, de hatással vannak rá az adatokat értékelő személy előítéletei is. A felsőoktatási intézmények és a kutatóintézetek esetében a bizalom lényegében automatikus, hiszen nyitottságot

és átláthatóságot mutatnak. A bizalom fontos, de tudnunk kell, hogy ki a felelős a minőség ellenőrzéséért, hogy milyen folyamatok zajlanak le ennek az ellenőrzésnek a során, és hogyan oldhatók meg az esetlegesen hiányzó adatok okozta problémák.

A kutatási adatok kezelése kapcsán két szorosan összetartozó fogalmat ismerhettünk meg, az adatkormányzást és az adatműveltséget. Az adatkormányzás megköveteli, hogy rendelkezünk adatműveltséggel. Az előbbi célja, hogy szabványosított és megismételhető folyamatokra építve átláthatóvá tegye az adatokkal kapcsolatos folyamatokat és döntéshozatalt, az utóbbi pedig az adatok megértésének, használatának és kezelésének képessége. Olyan készségek és képességek összessége, amelyek lehetővé teszik, hogy elérjük és etikusan használjuk a kutatási adatokat, és kritikai szemlélettel értelmezni és interpretálni tudjuk azokat.

A minőségi jellemzők többsége érvényes a nagy adatokra (*big data*) is. Öt tulajdonság emelhető ki: a mennyiség, a sebesség, a változatosság, az érték és az érvényesség. Az érték és az érvényesség ahhoz is fontos, hogy elérjük az adatok eredetétől, gyűjtésük és feldolgozásuk módjától függő statisztikai megbízhatóságot. A megbízhatóságnak a származás és a tárolás tekintetében is eleget kell tenni. További tényezők: az adatok integritása, a tároló számítógépek és a tárolási platformok megbízhatósága, a rendelkezésre állás, az időszerűség, a felelősség és a jó hírnév. „A kutatóknak nem több adatra, hanem a megfelelő adatokra van szükségük” – idézte Koltay tanár úr *Christine Borgmant* előadása végén.

Kutatásiadat-kezelést támogató szolgáltatások a Szegedi Tudományegyetemen – Nagy Gyula (főigazgató-helyettes, Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár)

Az előadás szorosan kapcsolódott Koltay Tibor témájához, de konkrét esetet mutatott be: a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtár kutatásiadat-kezelést támogató szolgáltatását. „Tudásintenzív területről van szó [...] ez egy olyan téma, amin nehéz fogást találni” – kezdte előadását Nagy Gyula.

A kutatási adatok kezelésének (*Research Data Management, RDM*) egyre nagyobb szerep jut a nyílt hozzáférés (*Open Access*) átalakulásában. A kutatói szféra felismerte, hogy nemcsak a szakfolyóiratok tanulóiban jelenhetnek meg a kutatási eredmények, hanem a nyílt tudomány (*Open Science*)

elvi szerint legalább annyira fontos a kutatás során keletkező eredmények, adatok dokumentálása, tárolása, megosztása és újrafelhasználása. Mindez tudatos kutatási adatmenedzsment-tevékenységet igényel. Nemzeti és nemzetközi pályázati rendszerekben már követelmény a kutatási projektek során keletkezett kutatási adatok kezelésének formális leírása. Az, hogy kik fogják végezni ezt a tevékenységet, és hogy nevezik majd őket, még nem teljesen tisztázott: kutatók, könyvtárosok, adatgazdászok vagy adatkurátorok? Vagy esetleg *data librarian*, *data expert*, *data science expert*, *data scientist*, *data curator*, *data steward*? További érintettek is vannak az adatkezelést támogató szolgáltatásban: finanszírozók, az etikai felülvizsgálatot végzők, jogi szakértők, kutatók, kiadók, repozitóriumüzemeltetők, infasztuktúraszolgáltatók, kutatást támogató személyek és intézményi adminisztrátorok.

A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtára a Debreceni Egyetemmel 2017-ben, az ELI-ALP lézerkutató központtal 2019-ben, a SZTAKI CONCORDA Repozitóriummal 2020-ban vette fel a kapcsolatot a kutatásiadat-kezelést támogató szolgáltatás témájában. A kutatási adatok kezelésével kapcsolatos hasznos tudnivalókat az SZTE Klebelsberg Könyvtára *Szerzői Eszköztár* weboldalán, a közösségimédia-platfomokon, a szakreferensi hálózaton, az egyetemi honlapon és a kari hírlevelekben juttatták el a kutatói közösséghez.

Első lépésként a munkatársak online képzésen vettek részt, ahol elsajátították a legfrissebb nemzeti és nemzetközi trendeket és tudnivalókat. Kapcsolódtak a *Hungarian Research Data Alliance (HRDA)*, a *Hungarian Open Repositories (HUNOR)* és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs (NKFI) Hivatal támogatásával tartott *meetup*-sorozathoz, valamint egy nemzetközi ingyenes *Canvas MOOC*-kurzushoz (11 modul), ahol az oktatók neves amerikai egyetemi és kutatóintézeti könyvtárak munkatársai voltak. Ezt követte 2020-ban az RDM témájára vonatkozó kérdőíves kutatás, melynek során felmérték az egyetem kutatóinak elvárásait, igényeit (116 kutató töltötte ki önkéntes alapon a kérdőívet), majd értékelték és szabadon hozzáférhetővé tették a kutatási jelentést. Ezt követően megterveztek és elindították a kutatási adatok kezelésére vonatkozó szakértői tanácsadást. Olyan általános adatkezelési kérdésekben nyújtanak segítséget, mint a metaadatok és a kutatási dokumentáció létrehozása, a kutatási adatok FAIR-alapelveknek való megfeleltetése, a kutatási adatok rendszerezése és optimalizálása, továbbá a kollégák

segítenek a kutatásiadat-kezelési tervek (*Data Management Plan*) szakszerű elkészítésében, valamint a kutatási adatok hosszú távú és biztonságos megőrzésében, publikálásában és repozitálásában is.

Egy projekt keretében az egyetem megvizsgálta, mi szükséges ahhoz, hogy egy intézményi adatrepozitórium megszülessen. Ehhez egy megvalósíthatósági tanulmány készült, hogy az új adatrepozitórium jól illeszkedjen az SZTE Klebelsberg Könyvtárban tíz éve épülő *Contenta* repozitórium rendszerébe. Az adatrepozitórium létrehozása modern szerverkapacitást és magas színvonalú infrastruktúrát igényel. A legígéretesebb szoftvernek a *Dataverse* és az *Invenior* tűnik. Fontos volt a könyvtári információs honlap létrehozása, ahol az RDM-hez kapcsolódó tájékoztató anyagokat helyezték el. Az SZTE Klebelsberg Könyvtár *Szerzői Eszköztár* honlapján kapott helyet a *Kutatási adatkezelés* menüpont, ahol az *RDM kalauz*, a *FAIR irányelvek*, a *Kutatási adatkezelési terv*, a *Kutatási adatrepozitóriumok* és a *Szolgáltatásaink* almenük található. A könyvtár a *Szerzői Eszköztár* honlapon is bevezette a chatalkalmazást öt különböző témában, amelyek lefedik a szolgáltatási körüket. A chatszolgáltatással a kutatókkal való kommunikáció felélénkítése volt a cél. A szegedi kutatók széles köre számára éveken belül megvalósul egy helyi telepítésű, saját üzemeltetésű, intézményi kutatásiadat-repozitórium. Adataik jobb helyen lehetnek az intézményi repozitóriumban, mint a világban „szétszórva”, ingyenes vagy térítéses, változó minőségű szolgáltatások között. Emellett az intézményi adatrepozitóriumban gyűjtött adatok az egyetem láthatóságát és presztízsét fogják növelni a kutatási adatok kezelésének területén.

Új adatkezelési szolgáltatások a Corvinus Egyetemen – Kurucz Erika (kutatási adatfelelős, Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár)

Kurucz Erika előadását három fő téma köré csoportosította. Az első részben arra kereste a választ, hogy miért olyan fontos az adatkezelési szolgáltatás, és miért pont most ennyire fontos. Az informatikai robbanás, az európai értékrendben bekövetkezett változások jelentős hatással voltak a tudományos életre, mindez pedig tudományos paradigmaváltást eredményezett. Ez magával kell, hogy vonja a kutatási adatok kezelésével kapcsolatos szemlélet megváltozását is.

Előadásának második részében azt vázolta fel, hogy az adatkezelési szolgáltatások konkrétan milyen szolgáltatásokat takarnak az egyetemen. Említette az új adatkezelési eszközöket, valamint azt, hogyan tudják támogatni a pályázókat. Könyvtárunk vállalta, hogy szolgáltatásaival segíti az adatkezelési tervek megvalósításában a kutatókat – igyekeznek hasznosítani azt, hogy könyvtárként közelebb állnak a kutatókhoz, mint az IT-szektor. Kapcsolódásokat keresnek a sokféle szerep között. Az egyetemen kutatástámogatóként is funkcionálnak, emellett olyan stratégiát terveznek, amely a kutatóknak iránymutatásul szolgálhat. Figyelik a hazai adatrepozitóriumok működését, erre példa az MTA SZTAKI adatrepozitórium (CONCORDA): <https://science-data.hu/> (régén: <https://concorda.sztaki.hu>) és a Debreceni Egyetem adatrepozitórium: <https://adattar.unideb.hu/>.

Azt, hogy milyen igényei vannak a kutatóknak, az előadás harmadik részében vázolt felmérés segítségével térképezték fel. A 24 kérdést tartalmazó anonim űrlappal a kutatási adatokra vonatkozó hallgatói, kutatói véleményekre és gyakorlatokra, továbbá az adatkezeléssel kapcsolatos elvárásokra, illetve nehézségekre kérdeztek rá.

Kutatásiadat-kezelés támogatása a KIFÜ-ben – Lencsés Ákos (adatspecialista, Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség)

A Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség (KIFÜ) ügyfélköre magában foglal köznevelési intézményeket, felsőoktatási intézményeket, közgyűjteményeket és kutatási intézményeket is. Az ügynökség széles körben látja el ezeket a szervezeteket hálózati szolgáltatásokkal (pl. adathálózati szolgáltatás, wifi-szolgáltatás, doménnév-regisztráció), azonosítási és hitelesítési szolgáltatásokkal, felhőszolgáltatásokkal, szuperszámítógép-kapacitással és multimédia-szolgáltatásokkal (pl. videokonferencia).

Lencsés Ákos ezután bemutatta az *European Open Science Cloudot* (EOSC), amely nevével ellentétben nem felhőszolgáltatás, hanem informatikai szolgáltatások integrált kezelését takarja. Magyarországról az EOSC-nek csak a KIFÜ a tagja, de várnak másokat is. Az előadó két EOSC-s alprojektről beszélt. Az egyik az *EOSC Future*, amely lényegében az igények feltérképezéséről szól: nyolc célfeladat szerint tervezik kialakítani az EOSC működését, infrastruktúráját, szolgáltatási rendszerét. A KIFÜ itt elsősorban a szolgáltatások és a felhasználói felületek kialakításában

vállal szerepet. A másik alprojekt a *NI4OS-Europe* (*National Initiatives for Open Science in Europe*), melyben 15 ország 22 intézménye vesz részt. Magyarországot a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) és a KIFÜ képviseli. A feladatok között szerepel a nemzeti nyílt tudományos irányelvek kialakításának elősegítése, a szolgáltatók csatlakoztatása az EOSC-hez, a FAIR adatkezelési alapelvek adaptálásának megkönnyítése, valamint konzultációk, tréningek szervezése.

Lencsés Ákos bemutatta még a KIFÜ *open science*-hírfolyamát (<https://kifu.gov.hu/hirek/>), itt hírek, rendezvényajánlók jelennek meg. A nyílt tudomány és az adatkezelés gyakorlati alkalmazásának témájába az előadó négy interjú elérhetőségén keresztül nyújtott betekintést. Megismerhettük az *EOSC Champion* programot, amely egy, a nyílt tudomány és a kutatási adat-kezelés intézményen belüli népszerűsítésére, oktatására irányuló programsorozat egyetemi oktatók

és könyvtárosok részvételével. A gyakorlati alkalmazás példaként egy e-learning-tananyaggal, majd a Debreceni Egyetemnek az NI4OS-Europe projektben végzett tevékenységével ismerkedhettünk meg, utóbiból kiemelve az adatkezelési tréningek és képzések tartását, a Magyar Tudományos Fórum szervezésében való részvételt, a szolgáltatások integrálását az NI4OS-katalógusba, valamint az EOSC regionális rendezvényeinek szervezését.

Zárásként a KIFÜ és a Digitális Örökség Nemzeti Laboratóriuma együttműködéséről hallhattunk. Ide tartozik egyebek mellett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 2022 szeptemberében induló *data steward* (adatgazdász) képzésben való részvétel, az *Invenio*-alapú adatrepozitórium tesztelése, valamint a közös fejlesztési és pályázati projektek megvalósítása is.

(Beérkezett: 2022. április 11.)

Hozzáférhető az OSZK Webarchívumának nem nyilvános gyűjteménye

A webarchívum zárt része az Általános Olvasóteremben elhelyezett dedikált számítógépeken érhető el olvasóink és látogatóink számára egyaránt. Az archivált oldalakat böngésző segítségével lehet megtekinteni URL-cím és teljes szövegű keresés alapján. A 2017 óta letöltött tartalmak között található tematikus gyűjtemények, közösségimédia-oldalak, hírportálok, fontosabb eseményekhez kapcsolódó gyűjtések és a magyar webtérrel félévente készített pillanatképek anyagai is. Szerzői és személyiségi jogi okokból a gyűjtemény nem másolható, csak megtekinthető. A mentések nem teljes körűek, és elsősorban kutatási célokat szolgálnak.

A szolgáltatással kapcsolatban az olvasóteremben ügyelő könyvtáros, valamint az archívum munkatársai tudnak felvilágosítást adni az 1-487-8688 telefonszámon vagy a mia@mek.oszk.hu e-mail-címen. További információk és a nyilvános gyűjtemények a webarchivum.oszk.hu-n találhatóak meg.

(Forrás: <https://oszk.hu/hirek/hozzaferheto-az-oszk-webarchivumanak-nem-nyilvanos-gyujtemenye> 2022.07.04.)